

Bokomtale

Anne Bonnevie Lund og Bente Bolme Moen (red.): *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2010. 265 sider

Av Anna-Riitta Lindgren
Universitetet i Tromsø

”Nasjonale minoriteter” ble en ny offisiell kategori i Norge fra 1999 da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon for vern av nasjonale minoriteter. Tidligere fantes det bare majoritet, innvandrere og urfolk. De gruppene som nå blir definert som nasjonale minoriteter, kvener, skogfinner, jøder, rom og romanifolk, er minoriteter med en lang historie i Norge – kvener, romanifolk og skogfinner har vært tilstede i flere hundre år, og jøder og rom fra 1800-tallet.

Alle disse minoritetsgruppene har lenge vært utsatt for diskriminering og assimilasjonspolitik, og én av strategiene har vært marginalisering gjennom taushet. I sin artikkel (s. 27) skriver Knut Kjeldstadli at den nye statusen som nasjonal minoritet ”kan ses som et forsøk på å bøte på urett”. Redaktørene begynner sin innledning med å fortelle at de har opplevd mangel på kunnskap, både om at nasjonale minoriteter fins, hvem de er og hvilke rettigheter statusen som nasjonale minoriteter gir dem. De har fått til en tankevekkende bok som gir mangesidig forskningsbasert informasjon om minoritetene, plassert i nasjonal, europeisk og global sammenheng, både i historisk og i nåtidig perspektiv. Samtidig som forfatterne har høy faglig kompetanse og grundig kjennskap til sine emner, så har de skrevet en bok som er godt forståelig for alle interesserte. Stoff om nasjonale minoriteter er også så dramatisk at boka er spennende å lese.

Boka har en flerfaglig synsvinkel med mest vekt på samfunnsvitenskap, pedagogikk og historie. De fem minoritetsgruppene er meget ulike i forhold

til sin historie, kultur og tilpassing i Norge, og forskning om de enkelte gruppene har dessuten vært foretatt innenfor til dels i ulike fagområder. Presentasjonen av hver minoritet er delt i ett kapittel i en historiskorientert del og et annet kapittel i en nåtidsorientert del av boka, noe som stort sett fungerer bra. I enkelte tilfelle savner jeg likevel en bedre samordning mellom de to kapitlene om den samme minoriteten, for eksempel kapitlene om skogfinner.

Det komparative aspektet kommer godt fram i tre oversiktskapitler, og en artikkel om minoriteter i Norden kompletterer verket.

Knut Kjelstadli innleder boka med en oversikt over innvandrere helt fra middelalderen og fram til i dag. Han plasserer dem i utviklingen av det økonomiske systemet fra bondesamfunn til industri- og informasjonssamfunn og gjør rede for prosesser som har ført til inkludering eller ekskludering. Gruppene er svært mange, fra blant andre irske trelle til katolske geistlige og protestantiske prester, bønder, kjøpmenn, handverkere, farende folk, ingeniører, industriarbeidere, flyktninger og andre. Landet har aldri vært bebodd av et homogent folk, men har tvert imot en flerkulturell opprinnelse, og befolkningen er i stadig endring. I ulike perioder har innflyttere med ulike spesialkompetanser gitt sine bidrag til økonomisk og kulturell fornyelse. De fleste av gruppene har assimilert seg med tiden, mens de fem nasjonale minoritetene i større grad har opprettholdt sin egenart.

Kjeldstadlis artikkel gir også en oversikt over statens minoritetspolitikk som først begynner på 1800-tallet da det tidligere ikke fantes et allment begrep for grupper som kan defineres som minoriteter. Politikken har variert fra en tidlig liberal holdning til en assimilasjonspolitikk med nasjonalisme og raseteorier fra ca. midten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet, en overgangsperiode med taushet i et par decennier og så spirende pluralisme fra 1970-årene. Anerkjennelsen av de nasjonale minoriteter i 1999 blir fremstilt som et vendepunkt i flere av bokas artikler.

Thor Ola Engen bruker i sin oversiktartikkel skolen som et prisme som avspeiler samfunnets forhold til minoriteter. Artikkelen begynner med en historisk innføring i hvordan ideen om enhetsskolen har utviklet seg fra 1800-tallet, og hvordan den har påvirket skolepolitikken overfor minoritetene. Deretter analyserer Engen hvordan integreringsbegrepet er forstått i en rekke offisielle skolepolitiske dokumenter fra tidlig 1970-tallet til i dag. Pluralistisk integrering kom inn i skolepolitikken med bl.a. funksjonell tospråklighet som mål i perioden fra 1970- til 1980-tallet, men senere har individualisering som ideologi betydd tilbakegang for denne

målsettinga, og funksjonell tospråklighet er ikke lenger et mål for andre grupper enn for samer. Engens artikkel er kritisk og avslutter med at skolen fremdeles har en skjult assimilierende praksis, og at skolens strategi er kulturelt homogeniserende, til tross for et uttalt mål om mangfold.

Begge artiklene om kvener er skrevet av Einar Niemi som trekker linjer fra middelalderen til i dag. Kvener tilpasset seg godt i det nordnorske næringslivet, men ble utsatt for assimileringsspolitikk på grunn av politiske oppfatninger om at kvenene representerte en sikkerhetstrussel. Kvener har vært mer aktive i å organisere seg minoritetspolitisk enn de andre gruppene og har blant annet oppnådd at kvensk og finsk undervises i nordnorske skoler. Samtidig er det mye uenighet innen gruppen om etnonymet, altså navnet på minoriteten, og uenighet om språk- og minoritetspolitikk. (Også andre minoriteter har lignende uenigheter.) Niemi analyserer også utvikling av et minoritetspolitisk hierarki med samene som urfolk på toppen og de øvrige minoritetene nedenfor, basert på hvor lenge gruppene har vært i et område.

Artiklene om skogfinner er skrevet av Birger Nesholen og Lars Anders Kulbrandstad. Skogfinner var svedjebrukere som flyttet fra Midt-Finland til skogsområder i Värmland, og i neste generasjon på 1600-tallet flyttet en del av dem videre over riksgrensen til Norge. Nesholen beskriver hvordan svedjebruk og røykstuer fungerte. Skogfinner ble utsatt for assimileringsspolitikk så tidlig at språket bare lever i stedsnavn i dag. Kulbrandstads artikkel tar opp spørsmålet om hva det vil si å være skogfinne i dag. Fra 1970-tallet har etnisk renessanse gitt seg uttrykk i mange kulturelle aktiviteter, bl.a. årlige festivaler.

Den ene artikkelen om de norske jødene er skrevet av Bjarte Bruland og den andre av Vibeke Kieding Banik og Irene Levin. Jiddischtalende jøder fra østeuropeiske land emigrerte til Norge på 1800-tallet på grunn av forfølgelser, og de tilpasset seg godt. De har likevel møtt antisemittisme også i Norge og levd i balansegang mellom å tilpasse seg uten å vekke oppmerksomhet på grunn av frykten for antisemittisme, og å opprettholde sin religion og identitet. Språket har de mistet. I okkupasjonstiden ble en tredjedel av dem drept i tyske konsentrasjonsleire, noe som nesten har blitt fortiet i Norge. Tilhørighet i denne gruppa har lenge vært knyttet først og fremst til religion, men i dag blir det i større grad oppfattet som etnisk tilhørighet.

Begge artiklene om rom er skrevet av Ada Engebriksen og Hilde Lindén. Rom er romanestalende og katolske sigøynere som på 1800-tallet

kom til Norge fra Romania hvor de hadde vært slaver og livegne. De tilhører Europas største sigøynergruppe som fins i de fleste europeiske land og har en omreisende tilværelse med sin egen juridiske og sosiale organisering. På 1920-tallet prøvde myndighetene å få dem uttransportert fra Norge, og under andre verdenskrig ble de utsatt for systematisk utryddelse av nazistene. I Stortingsmelding nr. 37 (1972–73) kom det fram et nytt syn da det ble uttrykt at romfolkets kultur må få utvikle seg fritt samtidig som kontakt og utveksling mellom rom og storsamfunnet bør styrkes, men forholdet mellom storsamfunnet og rom er fremledes problematisk. Delvis tilpassing men også segregering har vært karakteristisk for denne gruppas strategi for å overleve, og rom har bl.a. motsatt seg skolegang for barna. Den nye statusen som nasjonal minoritet er på den ene siden en positiv endring, men samtidig krever den tilpassing til en sosial organisering som er annerledes enn gruppas tradisjoner.

Den første artikkelen om romanifolk er skrevet av Mari Østhaug Møystad og den andre av Anne Bonnevie Lund og Bente Bolme Moen. Dette folkets språk er romani, og de levde som reisende og hadde organisert seg i faste vandringsruter for hver familie. De tilpasset seg økonomisk gjennom sine mange spesielle kompetanser som det var behov for i det tradisjonelle bondesamfunnet. Deres møte med bøndene var imidlertid meget varierende. De kunne være ønsket p.g.a. tjenester som de kunne utføre, men de ble også gjenstand for direkte taterjakt. Myndighetene har prøvd å assimilere og bli kvitt romanifolket på varierende måter, bl.a. gjennom sterilisering av kvinner. Modernisering av samfunnet betydde at de mistet sitt økonomiske grunnlag. Reising gir ikke lenger det viktigste livsgrunnlaget slik det gjorde tidligere, og for de som opprettholder en livsstil som reisende i dag, har reisingen en identitetsskapende og identitetsbevarende funksjon. Status som nasjonal minoritet betyr et positivt skritt mot anerkjennelse, men blir av enkelte også oppfattet som truende.

Gjennom Christina Rodell Olgacs artikkel om Norden blir problemer rundt begrepet nasjonal minoritet synlig. Det er nemlig gjort ulike vedtak i naboland om hvilke grupper som skal regnes som nasjonale minoriteter. Samer er både urfolk og nasjonale minoriteter i Sverige og Finland mens Sametinget i Norge definerte gruppen bare som urfolk, ikke minoritet. Som Kjøldstadli skriver på s. 27, er nasjonal minoritet først og fremst en juridisk kategori og et uttrykk for et valg fra myndighetene.

I bokas avslutningsartikkel understreker Joron Pihl at med ratifisering av Europarådets rammekonvensjon har Norge forpliktet seg overfor

minoritetene, samtidig som det ikke er plikt for individer til å identifisere seg som tilhørende en minoritet. Hun analyserer hvordan majoriteten definerer seg selv gjennom å definere minoriteter, noe som viser at denne boka er relevant med tanke på hele storsamfunnet og ikke bare på de nasjonale minoritetene. Relevansen for Norge som helhet kommer frem også i det første kapittelet hvor Kjeldstadli viser hvordan myten om en homogen nasjon aldri har tilsvart realitetene.

Boken gir både solid informasjon og er rik på perspektiver. Jeg håper at mange ville lese dette verket om forhold som lenge har vært preget av kunnskapsløshet og fordommer. Jeg håper også at boka vekker interesse og viser behov for videre forskning om de nasjonale minoritetene som alle står i fare for utryddelse.